

מכתב לקוראת במרחקים

„קיוויתי שאצליח להופיע בזירה כמשורר בלי גוף, ועדיין לעזור לספר להגיע. אני מאמין שהיצירה גדולה יותר מהיוצר, אבל נראה שהתובנה הזאת עובדת פחות טוב בטווח הקצר.“

17 באפריל, 2017
סן פדרו, אטיטלן,
גואטמלה

ע. יקרה,

לפני שאפנה לענות על מכתבך, אני מרגיש שאני חייב לך התנצלות על כך שדחיתי באצבעות גסות את טענתך שאת מכירה אותי "והרבה יותר ממה שאתה מסוגל לנחש". כשקראתי את המילים האלה עלה בי המהום מתנגד: קראת כמה מילים, ואת חושבת שאת מכירה אותי? מה את כבר יודעת עלי? ומה התשוקה הזאת להכיר? אבל הדיאלוג איתך והמכתב שלך שלחו אותי להתמסרות נוחה יותר לעולם שמחוץ לטקסט. כבר קרה לי שאחרי קריאת עומק של יצירה ספרותית הרגשתי – למעשה, ידעתי – שמשוהו מנפש היוצר נחשף בפני בצלילות שחודרת את הקליפות. אם ככה, למה זה לא יכול לקרות בכיוון שלי? בכנות, אני עדיין תוהה על העניין שלך בי עצמי, באדם שמעבר ליצירה.

חשוב לי שתדעי שאני מעריך את הקשר הזה, אף על פי שכשיצאתי לדרך חששתי מכניסה לקשרים מהסוג הזה. זה שייך, בין היתר, ליחסים האמביוולנטיים שלי עם פייסבוק, שלזכותו אפשר לזקוף לפחות את ההיכרות בינינו. כשספר השירים שלי ראה אור לא התכוונתי להפוך ל"דמות" בשביל אף אחד, וגם לא לדבר ליד, או אפילו למען, היצירה. כל מה שרציתי היה להוציא לאוויר העולם ספר שאני שלם איתו, לזכות בשתיים-שלוש ביקורות רציניות, שיאירו לי משהו בחזרה, ולהמשיך הלאה. בסופו של דבר, ומאוד להפתעתי, לא התפרסמה על ספרי אפילו ביקורת אחת בבמות הראשיות. במשך שבועות חיכיתי בכל ליל חמישי במתח הולך ומצטבר לקראת הביקורת הגואלת בעיתוני יום שישי.

זה היה אחד הדברים ששלחו אותי יותר פנימה אל הרשת, מעין התעקשות־נחישות דו־קישוטית שמגיעים לספר הזה חיים, "לא אמות – כי אחיה!" (זה מתהילים ומיצירה יפה של אשר ברש, "הנשאר בטולדה", על שריד שמתעקש להיות).

קיוויתי שאצליח להופיע בזירה כמשורר בלי גוף, ועדיין לעזור לספר להגיע. אני מאמין שהיצירה גדולה יותר מהיוצר, אבל נראה שהתבונה הזאת עובדת פחות טוב בטווח הקצר. מכיוון ששהייתי בחו"ל כשהספר יצא, הפייסבוק היה אחד הכלים היחידים שעמדו לרשותי. פעלתי בו כשרוב הזמן אני נזהר לא להישאב מדי, לא להתערבב מדי. בלי הצלחה מרובה. בדיעבד, הגיע מזה הרבה טוב: לא מעט קוראים לשירים, כמה קשרים יקרי ערך וכמה רעיונות, כמו למשל הפזמונאות.

את אומרת שאת מכירה היטב שירה כתובה, אבל בורה בכל הנוגע ל"עולם המשוררים". בינינו, עדיף ככה ולא ההפך. אולי לא תאהבי את זה, אבל מרגיעה אותי ההגדרה העצמית שלך כ"כותבת למגירה סודית בלי שום כוונת פרסום". זה לא הוגן מצדי, אבל מרגיע אותי היעדר הכוונה לפרסום. זה מאפשר דיאלוג נקי. בעולם המשוררים יש בוץ ויש אור, הרבה פעמים יותר בוץ מאשר אור. למקרה שאני מדבר בשפה פרטית, ב"בוץ" אני מתכוון לטבע האנושי ה"נמוך": החומר, האינטרס, הרצון לקבל, דברים שקשורים לפצעים ולמחסור. הבוץ לא רע. ב"אור" אני מתכוון לטבע האנושי ה"גבוה": הליכה אל מעבר לחומר, נתינה לשמה, פעולה מהגרעין השליו והבוטח, הנשגב שנמצא בנו, בהודו יגידו "האל שבאדם". אז מצד אחד יש השירה עצמה, הסנה הבווער שהשתחרר מהיוצר ומאיר בלי לבקש תמורה, ומצד שני יש כל מה שמסביב לשירה. לדעתי השירה היא אחד הערוצים היפים שבהם בני אדם מנסים להגיע הכי רחוק ברוח, הכי קרוב לקירות של התודעה האנושית, וגם מבקשים לטפס ולהציץ מעבר לקירות האלה, אם דבר כזה בכלל אפשרי (פרננדו פסואה? רומי? את יודעת יותר טוב). מהתבוננות ממושכת בעולם היצירה, אני מוצא פער עצום בין הקיום המוחלט, הנושק לנצחי, של השירה עצמה, לבין הקיום היחסי, התלוי, אפילו המעורער, של "עולם השירה". אולי זה קשור להתפתחות של הרוח. כולנו עולים ומטפסים מהגוף ומהבוץ, אבל מגיעים לאור במידות משתנות מאוד.

אין טעם להכחיש. קלטת נכון את תחושת הפספוס, אפילו את העלבון, בעקבות ההתעלמות של הביקורת "הרשמית". אולי זו טעות מצדי, אבל נתתי לביקורת משקל רב יותר מאשר לקוראים. אני יודע שיש נטייה של יוצרים שמצליחים בקרב הקהל לזלזל לביקורת. בעיני זה לא רק משחקי אגו והכרה של אנשי תרבות, כמו שאת רומזת. מעבר לביקורת שמשרתת יחסי־ציבור, שמזה יש הרבה היום, עדיין יש מבחינת היוצר ערך ממשי בקיומו של הדאמייתי ליצירה, הדראוי של מעריך ראוי – שלילי או חיובי. אם מסתכלים על הספרות לא רק כעל עוד חלק של השוק, וככה אני מסתכל עליה, ההד של הביקורת הוא שלב גורלי להתפתחות של יוצר. ספר השירים הזה התבשל על אש קטנה במשך שנים ופורסם אחרי עיכובים שונים ומשונים: הידיעה שזה עוד לא שם, ההתנדנות המתמדת בין שירה לפרוזה, "אירועי חיים", מסע מעיק להשגת תמיכות, נודדים בין הוצאות ספרים (היה מהלך להוציא במקום אחר, בסוף זה לא עבד עם "עם עובד"), תהליך עריכה סבלני ומדויק, ועדיין, למרות פרס שרת התרבות שקיבל הספר, למרות השירים שמתפורים להם כמו פפרים יפים, החיבוק החם של הקוראים, ציורי הילדים שראית

מסדנאות בתי הספר (איזה כיף!), אפילו גישושים להלחנה (זה באמת חלום, המוזיקה בנשמת) – למרות כל זה עדיין הרגשתי במשך תקופה שהספר כשל במבחן הביקורת. כשל דרך התעלמות. ובמקביל הרגשתי גם ש"הביקורת הספרותית" נכשלה במבחן הזיהוי של הספר. אני עדיין חושב שזה נכון. אבל מתברר שהשיעורים והמבחנים שלי הפעם הם אחרים. מובן שקיים הצד העמוק והמהותי יותר, שבו את מתרכזות, בצדק. הספר הזה, שאת אומרת שהפך משמעותי לך ככה, הוא נחמה אדירה מבחינתי. הכי פשוט – הנשמה שלי רגועה יותר אחריו. אני יכול להתנסח בצורה דרמטית הרבה יותר ועדיין להגיד אמת. נגעת בזה בחוכמה וברגישות בדברים שכתבת על היחסים עם אבי. אבי המת החי, אבי שבגילי, כן. אם את רוצה לדייק, אבי שכבר הפך צעיר ממני. הפסקה הזאת מהדהדת חזק ונוגעת עמוק ("הרבה יותר ממה שאת מנחשת"). זה עוד לא סגירת מעגל, אבל זה צעד בדרך. אולי כשייסגר המעגל כבר לא יהיו שם פעימות לב. ימים יגידו, ועדיף ב"ה ששנים יגידו. אולי בסוף זו הספרות שתגיד, למרות הכול.

טוב, בואי נפסיק לדבר עלי ונדבר על מה שאת חושבת על הספרים שלי (אל תיבהלי. זה ציטוט מספר מרתק של מבקר גרמני על עולם הספרות. הוא מגחך שם על האגוצנטריות של סופרים, מגחך מתוך אהבת הספרות). אז ככה, היה לי גם מרגש וגם מרתק לקרוא על הקריאה שלך. אפרופו השיחה הראשונה, שוב מתברר שאנחנו קוראים כדי שמישהו אחר יספר לנו את הסיפור שלנו במילים שעוד אין לנו. רק שבפעם הזאת את הכותבת ואני הקורא. אני מדבר על התיאור של "ההתקלפות במרחקים", על "הצמצום המעצים" (לייק על הניסוח!) ובעיקר על מה שכתבת על המוות, "הורדות ידיים עם המוות", "לא להניח למוות לקחת לך אותו ככה". מה אומר? אולי הכי פשוט בשפת המסרונים והפייסבוק: ר-י-ג-ש-ת!! ☺ <3 100מם!!!!

הדברים שאת אומרת על ריפוי מובנים לי ברובם. אבל עניין אחד עדיין גורם לי פליאה: "הכוח הריפויי" של השירים. זה דבר גדול שלא פשוט לי להבין או לקבל. עושה לי טוב לדעת שמישהו אי-שם מוצא נחמה או תשובות ביצירה, אבל "כוח ריפויי"? אני עוד צריך לבחון ולעכל. אני מנסה לחשוב על הטוב שעשו לי יצירות מסוימות, לנסות לעמוד על האופי של הטוב הזה, אבל זה גישוש מהיר מדי שיכול רק להתחיל לקרב. אני צריך להשתהות עם זה. אפשר להרחיב בזה כשיגיע הזמן.

לפני כמה שנים, בכנס-יום-הולדת 70 לכבוד א"ב יהושע, קפצה לי המחשבה שיש רגע שבו יוצר בהתפתחות הוא כבר לא המומחה הכי גדול לעצמו. משהו קטנטן מזה הדדה לרגע. מרגש הציטוט מ"פיגומים" על הילד עם התרמיל על הגב בדרך לפנימייה שהעמדת מול איור העטיפה של "עכשיו הנסיעה". אני חושב שגבראילה ברוך, המאירת, עשתה שם דבר מאוד נכון. האמת שלא ציפיתי שהמאירת תקרא ככה לעומק השירים. התמונה הזאת גרמה לי לחשוב על סבא עבדאללה, אבא של אבא שלי, ועל מסעות הסחר שלו במזרח-התיכון. אז זה היה עיראק, איראן, טורקיה. ובמקום שירים וסיפורים אלה היו תבלינים, וכל מיני סוגים של גרעינים ואגוזים.

הרבה פעמים סבתא שלי, מרסל, חזרה על כך שפעם הוא הגיע עד טשקנט. היא בת תשעים בערך. לא מזמן התקשרתי לדבר איתה וקראתי לה את השיר "ארץ נהרות". כשהגעתי למשפט "הדגימה לי אחד-אחד תמרי-תמרים" היא עצרה אותי בעיראקית "ויי

חזקל, אַש לֹון תְּאָמַר פֶּאן בְּלֵעִיראַק... " איזה תמרים היו בעיראק, היו כאלה והיו כאלה, ככה וככה סוגים. זה היה רגע מכמיר לב. לרגעים נמעך הפער בין הספרות לחיים. החמיא לה שכתבתי עליה שיר, והיא התחילה לשחק משחקים. אבל על איזו סבתא כתבת? מניי הַי מרסל? מי זאת מרסל? אני לא מכירה.

יש לך לא מעט שאלות, אַת. אם אני יודע למה אני כותב? זאת שאלה שבכל דור ודור כל כותב נדרש אליה. לפחות בזמן האחרון. אפילו דמויות ספרותיות נדרשות לזה, "אני כותבת מפני שאנשים שאהבתי כבר מתו". די בטוח שאת מזהה. אם חושבים ברצינות, זאת שאלה עמוקה, מקרה פרטי ומיוחד של השאלה "למה אתה עושה את מה שאתה עושה?" את יודעת למה את עושה את מה שאת עושה? אני כותב בגלל הבוץ שבי ובגלל האור שבי. קיים חלק האגו, הרצון להגיד, לקבל, להילחם עם הזמן. וקיים חלק הייעוד, התקשורת המזוקקת, הוספה מהאור שלי לעולם, בלי להתנצל או להחביא את זה, ובלי ליפול לתדר ציני מצמצם. בשנים האחרונות הסיבות נודדות מהבוץ אל האור. לא מזמן כתבתי שיר קצר, אולי התשובה הכי זפה שיש לי כרגע לשאלה הזו. "יֵיש וְשִׁירָה מְעוֹרְרַת / שִׁירָה, וְיֵיש שְׁחִיִּים / מְחִיִּים אֶת הָעֵט, / וְאַחַת לְתַקּוּפָה / מְגִיעָה לֵה שׁוֹרָה / שְׁאֲתָה אֵי אֶפְשֵׁר / לְשִׂאת וְלִתֵּת. / לֹא מְמַנִּי, לֹא בִי, / לֹא רְצוֹן לְהַגִּיד, / לֹא לְהִיּוֹת מְשׁוֹרֵר / מְיֻחָד וְיָחִיד. / הִיא עוֹשֶׂה כְּרְצוֹנָה / וְכִלִּי בְּשִׁבְלָה, / כְּלִי פְּשׁוּט, / מְשֻׁרֵת, / יָד זְמִינָה בְּעוֹלָם." הארעיות, הנדודים, הבדידות, הגעגועים, הבית, האין-בית. התשובה שלי לכל אשכול השאלות האמפתי הזה אולי תאכזב אותך: התרגלתי. הארעי הפך להיות הקבוע. זה לא שונה בהרבה מהחיים של רוב האנשים, למרות האשליה של הקביעות והרצפה מתחת לרגליים, למרות עריצות ההווה. אני כבר מרגיש בבית בלבד, אפילו בזרות. יותר נוח לי עם עצמי. מובן שאני נהנה מחברה טובה, מחברה בתדר נכון. חלק מהמרחקים בחיים שלי כבר מגיעים מצד הצלילות והשקט הפנימי, גם מרצון מכיוון יותר להתמסר לייעוד. אני מניח שחלק עדיין קשור לפגיעה, לאמון לא-שלם, לחסרון כיס, לצד הבוץ. שוב הבוץ והאור מתערבבים. וגם כאן עם הזמן יש יותר אור. הנסיעות, מבחינתי הן זמניות. אין כאן אידיאולוגיה, זה רק עניין קיומי, Life will find a way. אני משתייך למשפחת בעלי-החוליות וחסרי-הדירות, אז העובדה שיש בעולם מקומות נעימים שמאפשרים לבן-אדם פינה לאחסן את עצמו בפחות ממאתיים דולר בחודש היא נתון גורלי לי, לחיים וליצירה. החיים לימדו אותי כמה חשוב ליצור מצב שבו המקום והזמן הם לטובתך. אילו הייתה לי אפשרות אמיתית לכלכל חיי יצירה, אני מניח שדברים היו נראים אחרת.

קצת מפתיע שאת שואלת על משמעת עצמית. הנאום השגור מספר שכתביה היא לא עבודה רגילה. אין בוס, אין שעות עבודה, אין תוצר ברור, ולרוב גם אין דדליין חיצוני או תלוש משכורת. כך שצריך למצוא דרכים ופתרונות. שעות הבוקר הן אחד המפתחות החשובים לי. אבא שלי אמר לי הרבה פעמים, "מי שקם בבוקר, מרוויח!" הוא עצמו ישן עד מאוחר הרבה מאוד ימים כשלא היתה לו עבודה. אני קופץ שנים קדימה: יש לי חבר ברזילאי מצחיק ונהדר שחי בצמצום ושותה בהרחבה. פעם ישבנו יחד עם הבן שלו, ילד מבריק בן תשע, והחבר, עם כוס קשאסה ביד, אמר לבן שלו, "תשמע אותי טוב, לואיש. אתה תעשה את מה שאני אומר לך, לא את מה שאני עושה. אחרת אני אפרק לך את הפרצוף!" ואז שניהם צחקו והתחבקו. דברים התחברו לי.

אסיים בעניין הכתיבה בעברית בסביבה לא דוברת עברית, ואלך לישון. הנושא הזה הוא "אישי" בזמן האחרון. הסיכום שלי פשוט: אני בעיקר משתדל לקרוא מספיק בעברית. כשאני מתכנס עם המחשב והאוזניות בהודו או בברזיל, אין באותו רגע הרבה חשיבות למיקום הפיזי. כן, יש תדרים כוללים של אזורים שמשפיעים עלי חזק הרבה מעבר למילים. למשל, בזמן האחרון אני מחזיק ברעיון שאמריקה הלטינית טובה לכתובת פזמונים. אולי בגלל התשוקה לחיים והדרמה המופרזת. אני מרגיש ששהות בסביבה לא דוברת שפת-אם – שפת-אם בכלל, לא רק עברית – שומרת איכשהו יותר על שקט נפשי. הקשבה לפיסות שיחות בעברית, ובוודאי היתקלות בכותרות עיתונים, מגרות ומעוררות את הנפש (שלי לפחות) הרבה יותר מאשר דיבורים בהינדי או שלטים בפורטוגלית. אני מרגיש שככה אני חווה פחות אלימות סביבתית על המוח. אולי זה מסביר למה אנשים מסוימים נודדים יותר מאחרים. עולות שאלות: אילו דברים שפת האם שלך מעוררת בך? מה שפת האם שלך עשתה לך? חלק מהשירים שבספר כתבתי באי השמש בבוליביה. אי יפהפה בלב אגם גבוה וקר בהרי האנדים, אי בלי כבישים ובלי מכוניות (בארבע בבוקר שיירות של חמורים מתחילות להעלות מים מהמעייני לבתים, כדי למלא את הדודים. זאת התנועה הכי סואנת באי). זה מקום שיש בו המון עוצמה, עוצמה לא פולשנית. אפילו הספרדית, שאני מדבר, נוכחת פחות, כי המקומיים מדברים איימרה, שפת האינקה, שבה אני מבין רק כמה מילים בודדות. בסביבה הזאת, למשל, גם הלשונית וגם הפיזית, העברית הפכה בשבילי לשפת קודש ממש, שפת מחשבה ושפת יצירה. אני מרגיש שבסך הכול זה עשה טוב גם לי וגם לכתובה. זהו, השעה מאוחרת וממשיכה להתאחר בקצב משונה, אני עוצר כאן ברשותך ונכנס לישון.

להשתמע בטוב,
יחזקאל